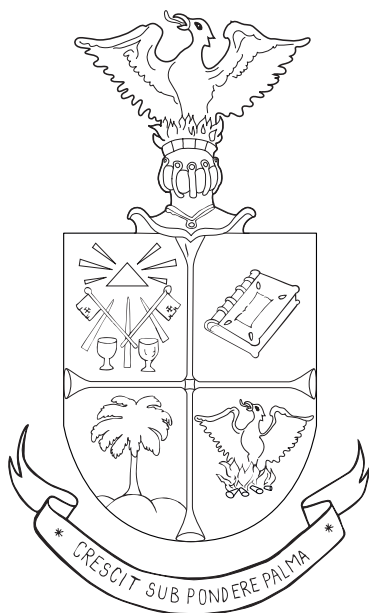


Glossa Iuridica

XIII. évfolyam, 1-2. szám



Budapest, 2026

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

SZERKESZTŐBIZOTTSÁGI ELNÖK:

Miskolczi Bodnár Péter

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:

Antalóczy Péter, Birher Nándor, Böcskei Elvira, Bruhács János,
Csáki-Hatalovics Gyula, Cservák Csaba, Czine Ágnes, Dobrocsi Szilvia,
Domokos Andrea, Homicskó Árpád Olivér, Jakab Éva, Köbel Szilvia,
Kukorelli István, Kun Attila, Liviu Radu, Miskolczi Bodnár Péter,
Móré Sándor, Osztovits András, Pulay Gyula, Rixer Ádám, Erik Stenpien,
Stipta István, Szabó Imre, Szabó Zsolt, Szalma József, Szuchy Róbert,
Tamás András, Tóth András, Tóth J. Zoltán, Törő Csaba Attila,
Trócsányi László, Udvary Sándor

FŐSZERKESZTŐ:

Rixer Ádám

FŐSZERKESZTŐ-HELYETTESEK:

Köbel Szilvia, Nagy Péter, Szuchy Róbert, Udvary Sándor

SZERKESZTŐK:

Arató Balázs, Boóc Ádám, Cservák Csaba, Domokos Andrea, Stipta István

ISSN 2064-6887

*Kiadja a Károli Gáspár Református
Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara*

Felelős kiadó: Prof. Dr. Tóth J. Zoltán, dékán

A kiadvány nyomdai munkálatait előkészítette:

Patrocinium Kiadó

www.patrocinium.hu

CSALÁDTÁMOGATÁS A DEMOGRÁFIAI KIHÍVÁSOK ÉS A VÁLTOZÓ SZÜLŐI SZEREPEK TÜKRÉBEN

SZTÁRAY KÉZDY ÉVA

intézetvezető egyetemi docens (KRE BTK)

Absztrakt

A családtámogatási rendszerek széles és változatos eszköztárral igyekeznek megvalósítani a kitűzött családpolitikai célokat. Ezek közé tartozik a gyermekvállalás társadalmi értékének elismerése, a gyermeknevelés anyagi terheinek csökkentése, a gyermekszegénység mérséklése, a gyermekek fejlődésének támogatása, a nők munkaerőpiaci részvételének elősegítése, valamint a nemek közötti egyenlőség erősítése a fizetett és a nem fizetett munka területén. Emellett számos országban fontos cél a demográfiai kihívások kezelése és a születésszám növelése pénzügyi ösztönzők, adókedvezmények és rugalmas ellátási formák révén. A tanulmány célja a magyar családtámogatási rendszer bemutatása és annak vizsgálata, hogy mennyiben képes reagálni a 21. század demográfiai kihívásaira és a szülői szerepek változására. A magyar modell elhelyezése a nemzetközi tipológiák kontextusában hozzájárul a hazai családpolitika céljainak, eszközeinek és társadalmi hatásainak mélyebb megértéséhez.

Kulcsszavak: családtámogatás, demográfia, változó szülői szerepek

FAMILY SUPPORT IN LIGHT OF DEMOGRAPHIC CHALLENGES
AND CHANGING PARENTAL ROLES

Abstract

Family support systems use a wide and varied range of tools to achieve their family policy goals. These include recognizing the social value of having children, reducing the financial burden of raising children, reducing child poverty, supporting children's development, promoting women's participation in the labour market, and strengthening gender equality in paid and unpaid work. In addition, many countries have set themselves the important goal of addressing demographic challenges and increasing

birth rates through financial incentives, tax breaks, and flexible forms of childcare. The aim of this study is to present the Hungarian family support system and examine the extent to which it is able to respond to the demographic challenges of the 21st century and changes in parental roles. Placing the Hungarian model in the context of international typologies contributes to a deeper understanding of the goals, instruments, and social impacts of Hungarian family policy.

Keywords: Hungary, family policy, demography, family roles

1. Bevezetés¹

Egy ország népességszámának és népegykezerkezerzetének változása számos területen alakítja az ország fejlődési pályáját, hatással van a gazdasági növekedésre, a munkaerőpiacra, a szociális ellátórendszerre és azon belül a nyugdíjrendszerre, a gyermekellátási rendszerre és az egészségügyi ellátásra. Mindezek pedig összefüggnek az ország társadalmi és politikai stabilitásával. Míg a szegényebb országokban a népesség gyors növekedése, addig a közepes és magas jövedelmű országokban épp az idősödés eredményez komoly gazdasági és társadalompolitikai kihívásokat.² A világ népessége az előrejelzések szerint a következő 50-60 évben növekedni fog, azonban számos ország és régió, köztük Kelet- és Délkelet-Ázsia, valamint Európa, így Magyarország is a termékenység csökkenése következtében elérte népességének csúcspontját, és a következő évtizedekben a népesség csökkenése várható.³

Ezzel párhuzamosan az elmúlt évtizedekben jelentős változások és átalakulások figyelhetőek meg a családszerkezet, a szülői szerepek és a családon belüli munkamegosztás terén. A hagyományosan elkülönülő szülői szerepek határai elmosódnak, egyre inkább elvárás, hogy az apák

1 A tanulmány a Kooperatív Doktori program Család a társadalom alprogramjának keretében, a Kulturális és Innovációs Minisztérium támogatásával készült.

2 CRUZ, Marcio – AHMED, S. Amer: On the impact of demographic change on economic growth and poverty. *World Development*, 2018/105, 95–106. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2017.12.018>.

3 United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division: World Population Prospects 2024: Summary of Results. https://population.un.org/wpp/assets/Files/WPP2024_Summary-of-Results.pdf (2025. 11. 23.)

SPÉDER Zsolt: Európátörékenynépesedési helyzete a globális világban. *Magyar Tudomány*, 2025, 186 (10), 1954–1965. <https://doi.org/10.1556/2065.186.2025.10.10>

aktívan részt vegyenek az otthoni gondozási feladatokban, miközben az apák részéről is növekszik az aktív apaság iránti igény.

Mind a demográfiai trendek, mind a nemek közötti egyenlőségi viszonyok alakulása rendkívül összetett folyamat, makroszinten erősen függnék az adott társadalom kulturális hagyományaitól, értékrendjétől, gazdasági és munkaerőpiaci környezetétől. Mindezek mellett – bár korlátozott mértékben⁴ – a társadalompolitikai beavatkozások, köztük a családpolitika is befolyást gyakorolhatnak e folyamatokra.

A tanulmány célja a magyar családtámogatási rendszer elemzése annak tükrében, hogy milyen mértékben tud választ adni az ország demográfiai kihívásaira, valamint hogyan viszonyul a változó szülői szerepekhez és a nemek közötti egyenlőtlenségek mérsékléséhez, különös tekintettel az apák aktívabb részvételére a gyermekgondozásban.

A tanulmány első két fejezetében röviden összefoglalom a 21. század demográfiai trendjeit és kihívásait, és a szülői szerepekben bekövetkező változásokat. A következő fejezetben bemutatom a családpolitika fogalmának alakulását, különböző értelmezési kereteit és lehetséges céljait, kitérve az egyes ellátási formákra, jogosultsági feltételekre, valamint a nemzetközi családpolitikai tipológiákra, amelyek eltérő szempontrendszerek szerint osztályozzák a családtámogatási rendszereket. Ezt követően elhelyezem a magyar családpolitikai rendszert a nemzetközi tipológiákban és ismertetem a 2010-ben hivatalba lépő kormány legfontosabb családpolitikai intézkedéseit. Mindezek tükrében végül rátérek a tanulmány szempontjából legfontosabb demográfiai mutatószám, a születésszám és a termékenységi arányszám magyarországi alakulására, valamint ismertetem a családtámogatási ellátásokat igénybe vevőkre vonatkozó statisztikai adatokat, különös tekintettel az apai részvételre mint a megváltozott szülői szerepek egyik gyakorlati megnyilvánulására.

2. Demográfiai kihívások a 21. században

A világ népessége a 14. századtól kezdve folyamatosan növekszik,⁵ de a robbanásszerű növekedés a 20. század közepén következett be.⁶ Az 1950-ben becsült 2,5 milliárdhoz képest 2025-ben 8,2 milliárd ember él a Földön, és az

4 SPÉDER i. m. 1964.

5 LIVI-BACCI, Massimo: *A Concise History of World Population*. 6th ed. Hoboken, Wiley-Blackwell, 2017.

6 United Nations i. m.

előrejelzések szerint ez a szám 2080-ra eléri a csúcspontot 10,3 milliárd fővel. Ehhez képest napjainkban számos ország elérte népességének csúcspontját széles földrajzi területre kiterjedve, amely magában foglalja a Kelet- és Délkelet-Ázsiát, Latin-Amerikát és a Karib-térséget, valamint Óceániát (kivéve Ausztráliát és Új-Zélandot), továbbá Európát és Észak-Amerikát.⁷ Az előrejelzések szerint ezeknek az országoknak a következő évtizedekben a népesség csökkenésével és a korszerkezet megváltozásával kell szembenéznük.

A népességszám előrejelzésére használt bevett mutató a teljes termékenységi arányszám (TTA). A TTA egy hipotetikus szám, ami „azt fejezi ki, hogy egy nő élete folyamán hány gyermeknek adna életet az adott év kor szerinti születési gyakorisága mellett.”⁸ Ahhoz, hogy a népesség – pozitív migrációs mérleg nélkül – hosszútávon stabil, állandó méretű maradjon, a termékenységi arányszámnak a 2,1-es reprodukciós szintet el kell érnie. Jelenleg a globális termékenységi ráta 2,25, ami 1-es csökkenést jelent az 1990-es 3,31-hez képest, azonban a világ országainak a felében a termékenységi szint 2,1 alatt van.⁹ Az Európai Unió országaiiban a TTA 2023-ban 1,38 volt, a legalacsonyabb Máltán (1,06), a legmagasabb Bulgáriában (1,81).¹⁰

A teljes termékenységi arányszám azonban önmagában nem alkalmas a népességszám előrejelzésére. Egyrészt az adott év viszonyait tükrözi, és így érzékeny a gyermekvállalás időzítésére. Azaz a TTA rövidtávú változása, kilengése a befejezett termékenységi arányszámot, ami a nő 49 éves koráig összesen világra hozott összes gyermekét jelenti, nem feltétlenül befolyásolja. Másrészt a TTA nem veszi figyelembe a korszerkezet, és azon belül a szülőképes korú nők számát. Azaz egy elöregedő társadalomban akár növekedő TTA mellett is csökkenhet a születésszám és a népesség a szülőképes korú nők egyre csökkenő száma miatt. Továbbá egy ország népességszámát alapvetően a születések és a halálozások száma, azaz a természetes szaporodás vagy fogyás és az országba történő ki- és bevándorlás mérlege alakítja, azonban a TTA nem veszi figyelembe a kivándorlást és a halandóságot. Azaz egy magas halandóságú és kivándorlási rátájú országban egy magas TTA sem biztosítja a népesség reprodukcióját.¹¹

7 Uo.

8 KSH: Fenntartható fejlődés indikátorai. <https://www.ksh.hu/ffi/1-2.html> (2025. 11. 23.)

9 United Nations i. m. VIII.

10 Eurostat: Fertility Statistics. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Fertility_statistics (2025. 11. 23.)

11 GYORGYOVICH Miklós: *Magyarország demográfiai jövőképe 2100-ig: forgatókönyvek, kihívások, szakpolitikai megfontolások*. In: STEFKOVICS Ádám – PILLÓK Péter

A termékenység és a gazdasági, társadalmi fejlődés közötti negatív összefüggés a társadalomtudományokban napjainkban leginkább osztott elmélete.¹² Megállapítható, hogy a Föld népességének fele olyan régióban él, ahol a népesség csökkenése megállíthatatlan és a visszafordíthatatlan folyamatnak tűnik. Így nem véletlen, hogy az államok – eltérő célok és hangsúlyok mellett – a családpolitika eszközével is igyekeznek a demográfiai trendek okozta politikai, gazdasági és társadalmi kihívásokat kezelni.¹³

3. Változó szülői szerepek

A tradicionális szülői szerepek szerint a családon belül az anya szerepe a gondoskodás, a gyermekek és idősek ellátása, rá hárulnak a háztartási feladatok és ő felelős a család érzelmi stabilitásának megteremtéséért (expresszív szerep).¹⁴ Az apa pedig a családtól fizikailag távol, fizetett munkával, fő kenyérkeresőként és családfőként a család anyagi biztonságáért felelős, ő képviseli a családot a társadalom felé (instrumentális szerep).¹⁵

Ez a kenyérkereső és gondoskodói szerepek elkülönülésével jellemezhető szerepfelfogás az ipari forradalom következtében terjedt el, azonban a gyakorlata elsősorban a középosztályra, a polgári családokra volt jellemző.¹⁶ Tehát közel sem volt általános, azonban követendő normaként napjainkig jelentős hatást gyakorol a családi szerepekre és azokkal kapcsolatos elvárásokra.¹⁷

A hagyományos családmodell megkérdőjelezése már a 19. században megindult a szocialista eszmék és a nőmozgalmak térnyerésével. Ugyanakkor az egalitárius családmodell felé történő érdemi elmozdulás csak a 20. század második felében gyorsult fel.¹⁸ A kulturális szerepmintázatok és

(szerk.): Századvég Riport 2025. Budapest, Századvég, 2025, 147–166.

12 MYRSKYLÄ, M., – KOHLER, HP. – BILLARI, F.: Advances in development reverse fertility declines. *Nature*, 2009/460, 741–743. <https://doi.org/10.1038/nature08230>

13 FLUCHTMANN, J. –VAN VEEN, V. –ADEMA, W.: Fertility, employment and family policy: A cross-country panel analysis. *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, 2023/299. <https://doi.org/10.1787/326844f0-en>

14 PARSONS, Talcott –BALES, Robert F.: *Family, Socialization and Interaction Process*. New York, Free Press, 1955.

15 Uo.

16 TÖRÖK Emőke: *Munka és társadalom*. Budapest, KRE–L'Harmattan, 2014.

17 NAGY Beáta: Nemek forradalma? Közeledés a nemek helyzetében. *Replika*, 2014, 85–86 (1–2), 177–191. <https://doi.org/10.1093/sp/8.2.152>

18 Török i. m.

társadalmi elvárások átalakulásában meghatározó tényezőnek bizonyultak a nemek közötti egyenjogúságot szorgalmazó társadalmi mozgalmak, a kapcsolódó jogi reformok, valamint a feminizmus különböző hullámai, amelyek együttesen ösztönözték a hagyományos nemi szerepek újraértelmezését és átalakulását.

Az utóbbi évtizedek társadalmi-gazdasági átalakulásai, a nemek közötti egyenlőség irányába mutató változások, valamint a nők tömeges belépése a munkaerőpiacra – amelynek révén a kétkeresős családmódel vált általánossá – alapvető változásokat hoztak. Ez az elmozdulás egy egalitáriusabb szerepfelfogás irányába mutat, ahol a háztartási és gondozási feladatok egyenlőbb elosztása a cél. Ezzel párhuzamosan az apák körében is megfigyelhető egy belső igény az apaszerep újradefiniálására, amely az érzelmileg elérhető, gondoskodó apa alakját helyezi előtérbe („új apa” koncepció).¹⁹ Az apák aktív részvétele egyre inkább elvárt a társadalom részéről is. E változások ellenére a nemzetközi összehasonlítások azt mutatják, hogy – a skandináv országok kivételével – a gondozási feladatok és a házimunka elosztása továbbra sem kiegyenlített. Ezt a jelenséget sokszor „befejezetlen gender forradalom”-ként írják le.²⁰ Sőt, a nők esetében gyakran kettős teher (ún. „második műszak”²¹) alakult ki, ahol a keresőmunka mellett továbbra is ők látják el elsődlegesen az otthoni feladatokat. A férfiakra is kettős elvárás nehezedik: egyszerre kell fő kenyérkeresőként helytállniuk, és növekvő szerepet vállalniuk a gondoskodási feladatokban.

Az apák részvétele az otthoni, gondozási feladatokban és a házimunkában szintén összetett jelenség, amit mikro- és makrostrukturális tényezők is meghatároznak. A szülőséggel kapcsolatos normák, elvárások és gyakorlatok jogi keretét elsősorban a családpolitikai rendszer adja, amely makroszinten határozza meg, milyen mértékben tudnak a szülői szerepek és a nemek közötti egyenlőségi viszonyok átalakulni a gyakorlatban.

A következőkben bemutatom tehát, hogy milyen családpolitikai célok és eszközök állnak rendelkezésre egyrészt a demográfiai kihívások kezelésére másrészt a családtámogatási rendszer hogyan reflektál a változó szülői szerepekre és elvárásokra.

19 SZTÁRAY KÉZDY ÉVA – DRJENOVSKY Zsófia: *Ki vigyáz a gyerekre?* Budapest, L’Harmattan–Károli, 2026.

20 ESPING-ANDERSEN, Gosta: *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton, Princeton University Press, 1990.

21 HOCHSCHILD, Arlie Russell – MACHUNG, Anne: *The Second Shift. Working Parents and the Revolution at Home*. New York, Avon Books, 1989.

4. Családpolitika

4.1. A családpolitika fogalma

A családpolitika kifejezés a 20. század második felében jelent meg a szociálpolitikai diskurzusokban.²² Definíciója azonban a vonatkozó szakirodalmakban és a szakpolitikai diskurzusokban sem egységes, és nagy különbségek mutatkoznak az államok között a tekintetben, hogy mit értenek a családpolitika alatt.²³ Széles értelemben a szociálpolitikán túl a családpolitika alkotóelemei közé sorolhatóak mindazok az intézkedések, szabályok, amelyek a családok életét befolyásolják, mint az egészségügy, az adórendszer, a családjog, a munkajog, stb.,²⁴ és nemcsak a gyermekek ellátását, hanem az idősekről való gondoskodás területét is jelenti.²⁵ Azonban a legelterjedtebb tudományos konszenzus szerint a családpolitika a gyermekes családokkal kapcsolatos politikaként határozható meg.²⁶ Szűkebb értelemben pedig „a kifejezetten a gyermek jogán járó, vagy a gyerek megszületéséhez, neveléséhez kötődő, pénzügyi és természetbeni ellátásokat, szolgáltatásokat, illetve jogi szabályozásokat értjük alatta. Ez jelentős felületen érintkezik a családtámogatási rendszer fogalmával.”²⁷

A pénzügyi támogatások és szolgáltatások közé tartoznak többek között a gyermekek után érvényesíthető adó- és járulékkedvezmények, a szülők számára biztosított szabad felhasználású vagy lakáscélú kedvezményes hitelek, az otthonteremtést támogató programok, valamint az étkezési, tanulmányi és

22 DROBNIČ, S. – HUININK, J. – KUSNIERZ, M.: Family image, cultural values, and family policy from a global perspective. *International Journal of Population Studies*, 2025, 11 (3), 105–124. <https://doi.org/10.36922/ijps.1993>

23 DALY, Mary: *Conceptualizing and Analyzing Family Policy and How It Is Changing*. In: NIEUWENHUIS, R. – VAN LANCKER, W. (eds.): *The Palgrave Handbook of Family Policy*. Cham, Palgrave Macmillan, 2020, 25–41.; LÜTOLF, M.: *The Balancing Act of Working Mothers and Caring Fathers*. Wiesbaden, Springer, 2025, 33–51. https://doi.org/10.1007/978-3-658-47716-5_7

24 EYDAL, G. B. – ROSTGAARD, T.: Introduction to the Handbook of Family Policy. In: Eydal, Guðný B. – Rostgaard, Tine (eds.): *Handbook of Family Policy*. Cheltenham, Edward Elgar Publishing Ltd., 2018. <https://doi.org/10.4337/9781784719340.00007>

25 DALY i. m. 27.: „(...) only in three European Union (EU) member states do families have a legally enshrined responsibility to care or provide for their elderly relatives (Hungary, Latvia, & Lithuania).”

26 DALY i. m. 26.

27 GÁBOS András: Egy egységes családpolitika kialakulásának esélye az Európai Unióban. *Esély*, 2004/5, 4.

közlekedési kedvezmények. A támogatási struktúra fontos eleme továbbá a szüléshez kapcsolódó egyszeri anyasági juttatás és a rendszeresen folyósított családi pótlék. A legtöbb jóléti rendszer ezen felül különféle rendszeres és rendkívüli segélyekkel, illetve kedvezményekkel is támogatja a szociálisan rászoruló háztartásokat. Külön csoportot alkotnak azok az ellátási formák, amelyek a kisgyermek otthoni gondozását teszik lehetővé, valamint a gyermek születéséhez kapcsolódó szabadságok lehetősége.

A kisgyermek otthoni ellátásához kapcsolódó juttatások és szabadságok három fő kategóriába sorolhatók a támogathatók köre és a támogathatóság feltételei szerint. Az alanyi jogon járó ellátások esetében az igénybevétel egyetlen feltétele a gyermek megszületése. A jövedelemvizsgálathoz kötött támogatások a rászorultság mértéke alapján folyósíthatóak. Végül, a foglalkoztatáshoz vagy biztosítási jogviszonyhoz kötődő ellátások igénybevételéhez a szülő korábbi munkaviszonyának vagy biztosítási jogviszonyának fennállása szükséges; ezek összegét jellemzően a gyermek születését megelőző időszakban szerzett jövedelem alapján állapítják meg.²⁸

A természetbeni juttatások és szolgáltatások elsősorban a kisgyermek napközbeni ellátását szolgálják, azaz a bölcsődei és óvodai hálózatot értjük alatta, de ide sorolható az otthoni segítségnyújtás intézménye is.

4.2. A családpolitika céljai és eszközei

A családtámogatások mögött meghúzódó általános közpolitikai és családpolitikai célok rendkívül változatosak, azonban mindegyik esetében általános elv a gyermekek és a család társadalmi hasznosságának elismerése, ami indokolja a gyermekvállalás közösségi támogatását.²⁹ Így a családtámogatási ellátások és támogatások egyik nagyon fontos célja szociálpolitikai jellegű, azaz a gyermekes és gyermektelen családok életszínvonala közötti különbség mérséklése, a gyermeknevelés terheinek csökkentése, és nem utolsósorban a gyermekszegénység csökkentése.³⁰

A gyermekek kognitív, fizikai és szociális képességeinek javítását mint családpolitikai célt a gyermekek napközbeni ellátását biztosító intéz-

28 IGNITS Györgyi – KAPITÁNY Balázs: A családtámogatások alakulása: Célok és eszközök. *Demográfia*, 2006, 49 (4), 386.

29 IGNITS – KAPITÁNY i. m. 386.

30 Uo. 384.; THÉVENON, Olivier – ADEMA, Willem – ALI, Nabil: Family Policy in France and Europe: Recent Changes and Effects of the Crisis. *Population & Societies*, 2014, 6 (6), 2.

ményrendszer szolgálja elsősorban. A gyermekek napközbeni intézményi ellátása lehetővé teszi továbbá a nők visszatérését a munkaerőpiacra, így elősegíti a szülők munka-magánélet egyensúlyát. A családpolitika tehát az intézményi hálózaton és a jövedelemfüggő ellátásokon keresztül hatékony eszköze lehet a női munkavállalás támogatásának is,³¹ és ezzel elősegíti a nemek közötti egyenlőtlenségek mérséklését is.

Tehát a családpolitikai rendszer további fontos explicit célja a legtöbb államban a nemek közötti egyenlőtlenségek mérséklése³² és a nemek közötti munkamegosztás elősegítése nemcsak a munkaerőpiacon, hanem a nem fizetett munka területén is.³³ Az otthoni, gondoskodó munka egyenlőbb megosztásának ösztönzésének legfontosabb eszközei azok az ellátási formák, amelyek segítik a munka és magánélet összehangolását, és amelyek kifejezetten az apák által vehetők igénybe. A nemek közötti egyenlőséget leghatékonyabban a nem átruházható, csak az apa által igénybevehető, azaz apaszabadságok (apakvóta) bevezetése segíti.³⁴

Az apaszabadság intézménye és az apák aktív részvétele a gyereknevelésben hatással lehet a termékenységre is: a vonatkozó kutatások ellentmondásos eredményre jutnak ugyan, azonban halvány összefüggés kimutatható az apáknak a gyermeknevelésben és a házimunkában való aktív részvétele és a második gyermek megszületésének valószínűsége között.³⁵ Legutóbbi adatok szerint viszont a nemek közötti egyenlőséget kiemelt célként kezelő és gyakorlatba ültető skandináv országokban is termékenységcsökkenés következett be.³⁶

A demográfiai kihívások kezelése, azaz a születések számának növelése a családok támogatását szolgáló ellátások segítségével szintén fontos csa-

31 THÉVENON et al. i. m.

32 EIGE: Gender Equality Index 2019: Work-life balance. https://eige.europa.eu/publications-resources/toolkits-guides/gender-equality-index-2019-report/parental-leave-policies?language_content_entity=en (2025. 11. 23.)

33 LÜTOLF i. m.

34 THÉVENON et al. i. m.

35 LAPPEGÅRD, Trude – KORNSTAD, Tom: Social Norms about Father Involvement and Women's Fertility. *Social Forces*, 2020, 99, (1), 398–423. <https://doi.org/10.1093/sf/soz124>; DUVANDER, Ann-Zofie – ANDERSSON, Gunnar: Gender Equality and Fertility in Sweden. *Marriage & Family Review*, 2005/39, 121–142. https://doi.org/10.1300/J002v39n01_07; FANELLI, Ester – PROFETA, Paola: Fathers' Involvement in the Family, Fertility, and Maternal Employment: Evidence From Central and Eastern Europe. *Demography*, 2021, 58 (5), 1931–1954. <https://doi.org/10.1215/00703370-9411306>

36 SPÉDER i. m. 1957.

ládpolitikai célként jelenik meg. Ennek legfontosabb eszközei a pénzügyi ösztönzők, adó- és hitelkedvezmények, a gondozási ellátások rugalmassága és magas kompenzációs értéke. A legtöbb jóléti állam így igyekszik elősegíteni a kívánt számú gyermek megszületését.³⁷

4.3. Családpolitikai tipológiák

A családpolitikai rendszerek mind kiterjedtségükben, mind célkitűzéseik, elveik és normatív tartalmuk tekintetében rendkívül változatos képet mutatnak. A nemzetközi szakirodalom többféle családpolitikai tipológiát ismer, amelyek különböző szempontok és dimenziók szerint csoportosítják az egyes országok szakpolitikáit: az ellátások szakpolitikai célkitűzésein túl figyelembe veszik az ellátások körét és mértékét, a jogosultsági elveket, a támogathatóság kritériumait.³⁸ A továbbiakban a tanulmány fókuszsa szempontjából releváns legfontosabb családtámogatási tipológiákat ismertetem.

A demográfiai kihívások és a népesség reprodukciós szintjének megtartása szempontjából kiemelt típus az ún. pronatalista családpolitika. A pronatalista családpolitika legfontosabb célja, hogy pénzügyi ösztönzők, szolgáltatások, vagy akár kampányok, felhívások révén ösztönözze a családalapítást és gyermekvállalást, és ezzel is csökkentse a kívánt és a ténylegesen megszületett gyermekek száma közötti különbséget.³⁹

A családpolitikai tipológiák egy másik lehetséges szempontja a familiazmus szintje, azaz annak vizsgálata, hogy a szakpolitika milyen mértékben támogatja a családok gondozási terheinek csökkentését a különböző szolgáltatásokhoz való hozzáférés segítségével.⁴⁰ A familialista-defamilialista felosztásban előbbi esetében a politika mögött az a felfogás húzódik meg, mely szerint a gondozási feladatok ellátása alapvetően a családok kötelessége, elsősorban a családra bízva a ezeket a feladatokat explicit vagy

37 IGNITS – KAPITÁNY i. m.

38 BLUM, S. – DOBROTIĆ, I.: The Inclusiveness of Social Rights: The Case of Leave Policies. *Social Inclusion*, 2021, 9 (2), 222–226.

39 SZALMA Ivett – HERKE Boglárka: Interconnections between Anti-immigration and Pronatalist Family Policy Discourse in Hungary. *European Societies*, 2025, 00, (0), 1–27. <https://doi.org/10.1162/euso.a.34>; HEITLINGER, Alena: Pronatalism and Women’s Equality Policies. *European Journal of Population/Revue Européenne de Démographie*, 1991, 7 (4), 343–75.

40 DROBNIČ, S. – HUININK, J. – KUSNIERZ, M.: Family image, cultural values, and family policy from a global perspective. *International Journal of Population Studies*, 2025, 11 (3), 105–124. <https://doi.org/10.36922/ijps.1993>

implicit módon. A defamilialista rendszerek állami szerepvállalással, azaz közfenntartású intézményekbe investálva enyhítik a családok gondozási terheit.⁴¹

Saxonberg⁴² szerint azonban a familiarizmus mértékén alapuló megközelítések figyelmen kívül hagyják a gender dimenziót. Tanulmányában egy olyan tipológiát javasol, amely a nemi szerepek erősítésének vagy lebontásának mértékén alapul. Ennek alapján a degenderizáló rendszerek (pl. Skandinávia) aktívan csökkentik a nemi különbségeket, míg a genderizáló rendszerek (pl. Lengyelország, USA) fenntartják azokat.

A szakirodalomban még számos további lehetséges tipológia létezik, azonban fontos megjegyezni, hogy mindegyik tipológia időhöz kötött, mivel a családpolitikai ellátások rendszere nem statikus, hanem folyamatosan változik a mögötte meghúzódó elvek és célok változásával párhuzamosan. Különösen igaz ez Magyarországra, ahol ez elmúlt évtizedekben, de különösen 2010 óta a családtámogatási rendszerben jelentős változások történtek.

5. A magyar családtámogatási rendszer

A 2010-ben hivatalba lépő magyar kormány politikájában a családok védelme és támogatása kiemelt szerepet foglal el. Míg a tartósan alacsony termékenységi szint és az idősebb korszerkezet miatt csökkenő népességszámot számos ország fokozott migrációval igyekszik kezelni, addig a 2010-ben hivatalba lépő magyar kormány deklarálta elutasítja ezt a lehetőséget, és különböző családpolitikai eszközökkel igyekszik befolyásolni a születésszámokat, hogy ellensúlyozza a népességfogyást, stabilizálja a népességszámot és ösztönözze a gyermekvállalást.

A gyermekvállalási hajlandóság növelése, a tervezett gyermekek megszületésének elősegítése mellett a magyar családpolitika célja a gyermekes családok és a gyermeknevelés terheinek csökkentése, a gyermekes és gyermektelen családok közti életszínvonal közelítése. Egyes elemzők egyenesen azt állítják, hogy a magyar családpolitika el szeretné érni, hogy jövedelem, vagyon és foglalkoztatás tekintetében a gyermeket nevelők

41 DROBNIČ et al. i. m.; LEITNER, S.: Varieties of Familialism. The caring function of the family in comparative perspective. *European Societies*, 2003, 5 (4), 353–375. <https://doi.org/10.1080/1461669032000127642>

42 SAXONBERG, S.: From defamilialization to degenderization: Toward a new welfare typology. *Social Policy & Administration*, 2013, 47 (1), 26–49. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9515.2012.00836.x>

jobb helyzetbe kerüljenek, mint a gyermektelenek.⁴³ Továbbá a magyar kormány célul tűzte ki a munkaalapú társadalom megteremtését és a munka és a magánélet közti egyensúly elősegítését is.

Fenti célok megvalósítása érdekében 2010 óta a családpolitikai eszközök tára jelentősen bővült Magyarországon. A magyar családpolitika megítélése és értékelése nagyon ellentmondásos – mind a tudományos, mind a politikai diskurzusban, mind nemzeti, mind nemzetközi szinten. Azonban konszenzus van abban a tekintetben, hogy a magyar ellátási rendszer széles körben és 'bőkezűen' teszi lehetővé teszi a szülőknek, hogy a gyermek születése utáni első években otthon maradjanak a kisgyermekkel.

Amellett, hogy a magyar családpolitika megítélése ellentmondásos, tipológiai besorolása is nehéz.⁴⁴ Saxonberg genderizáló-degenderizáló tipológiájában is határesetként jelenik meg Magyarország: elemzése szerint a posztkommunista országok közül ugyan a legnagyobbvonalúbb családpolitikával rendelkezik, magas kompenzációs értékű ellátást biztosít hosszabb időtartamra, az ellátás a szülők között szabadon megosztható, azonban a nemek közötti egyenlőséget nem ösztönzi, mivel nincs apakvóta, és az ellátások többségét jellemzően az anyák veszik igénybe.⁴⁵

Abban azonban egyetértés mutatkozik, hogy a magyar családtámogatási rendszer familialistának tekinthető. Leitner familializáló-defamilializáló tipológiája⁴⁶ alapján Javornik⁴⁷ a poszt szocialista országokat sorolta egyrészt a defamilializáló csoportba, ahol a kétkeresős modellt, a nők foglalkoztatottságát és az aktív apaságot támogatják, másrészt az implicit és explicit familializáló csoportba. Előbbiben az állam nem nyújt családtámogatást, míg az utóbbiban, amelybe Javornik Magyarországot is sorolta, az állam juttatások és kedvezmények útján kifejezetten támogatja a családon belüli gyermekgondozást és a nemek szerinti szülői szerepeket.

Szintén szakmai konszenzus van szerint a magyar családtámogatási rendszer pronatalistának tekinthető.⁴⁸ A pronatalista politika Magyarországon egy szélesebb társadalmi diskurzus része, amelynek lényege, hogy

43 LENTNER Csaba – FÜRÉSZ Tünde: Strategic elements of the Hungarian family support system after 2010: achievements and challenges. *Európai Tükör*, 2024, 27 (1), 200.

44 DROBNIČ et al. i. m.

45 SAXONBERG i. m.

46 LEITNER i. m.

47 JAVORNIK, J.: Measuring state de-familialism: Contesting post-socialist exceptionalism. *Journal of European Social Policy*, 2014, 24 (3), 240–257.

48 SZALMA – HERKE i. m.; LENTNER – FÜRÉSZ i. m.

társadalmi és nemzeti felelősségnek tartja a családalapítást és a gyermekvállalást, és a termékenységi ráta növelésére irányuló pénzügyi támogatások, szolgáltatások révén kifejezetten ösztönzik a gyermekvállalást.⁴⁹

A következőkben bemutatom a legfontosabb családpolitikai ellátásokat, amelyek a kormány fenti céljainak megvalósítására hivatottak.⁵⁰

Mivel a családpolitika központjában a gyermeket nevelő és dolgozó szülők állnak, az ő támogatásuk legfontosabb eszköze a családi adókedvezmények rendszere, amelyet 2011-ben vezettek be. Ennek lényege, hogy a gyermekek (magzatok) számától függően adóalapcsökkentés igényelhető. Ebbe a körbe tartozik az első házások adókedvezménye, a 30 év alatti anyák jövedelemadókedvezménye 2023 óta, és 2019 óta a négy vagy több gyermeket nevelő anyák szintén teljes személyi jövedelemadó-kedvezménye, amit 2025. október 1-től a háromgyermekes anyákra is kiterjesztettek. Ez utóbbinak fokozatos kiterjesztése a kétgyermekes anyákra a kormány legújabb, 2025-ben bejelentett tervei között szerepel.

A kisgyermek otthoni ellátását biztosító juttatások egy része szintén korábbi, a gyermek születése előtti foglalkoztatási biztosított viszonyhoz kötött.

A csecsemőgondozási díj (CSED) jellegénél fogva alapesetben az édesanyákat illeti meg, melynek célja a kiesett jövedelem pótlása, azonban kivételes esetekben lehetőség van rá, hogy a vérszerinti apa vegye igénybe. A CSED 24 hét időtartamra igényelhető, és igen magas kompenzációs értékkel bír: 2021. július 1-jétől a korábbi 70%-ról a bruttó fizetés 100%-ára emelkedett. A megállapított összeg után társadalombiztosítási járulékot nem kell fizetni és 2025. július 1. után személyi jövedelemadót sem.⁵¹

A gyermekgondozási díjra (GYED) való jogosultságot szintén a gyermek születése előtti foglalkoztatási jogviszony eredményezi. A biztosított szülők számára a gyermek két éves koráig jár a magas kompenzációs értékkel bíró támogatás: összege a korábbi fizetés hetven százaléka, de legfeljebb havonta a mindenkori minimálbér kétszeresének hetven százaléka. Ezenkívül a szülőket megilleti a gyermekek számától függően 2-7 nap pótszabadság.

49 LENTNER – FÜRÉSZ i. m.

50 A családtámogatási ellátásokra vonatkozó információk részben a magyar kormány hivatalos honlapjáról (<https://kormany.hu/>), részben a Családbarát Magyarország Központ Nonprofit Közhasznú Kft. honlapjáról (<https://csalad.hu/en>) származnak. (2025. 11. 23.)

51 MÁK: *Csecsemőgondozási díj CSED*. Magyar Államkincstár 2025. <https://www.allamkincstar.gov.hu/csaladok-tamogatasa/gyermekvallalas-tamogatasa/csecsemogondozasi-dij-csed/> (2025. 11. 23.)

A magyar családtámogatási rendszer nem ismeri az apakvóta intézményét, azaz a nem átruházható, csak az apák számára fenntartott apaspecifikus szülői szabadságot. Azonban gyermek születése esetén az apákat megilleti néhány nap apaszabadság. 2002-es bevezetésekor ez 5 nap volt, azonban 2023. január 1-től – az Európai Parlament és a Tanács irányelve⁵² alapján – 10 napra emelkedett, amit a gyermek születését követő két hónapban legfeljebb két részletben lehet kivenni. Az első 5 napban az apa megkapja a teljes bérét, míg a második 5 napban annak 40%-át.

Az előzőekhez képest a gyermekgondozást segítő ellátás (GYES) 1999 óta – rövid átmeneti időszaktól eltekintve – alanyi jogon járó, fix havi összegű juttatás, amely a szülők között szabadon megosztható. Az összeg 2008 óta nem emelkedett, így kompenzációs értéke rendkívül alacsony.

A nemek közötti egyenlőség előmozdítása és a változó szülői szerepekre reflektáló szakpolitikai intézkedések közül ki kell emelni azt a 2014-es intézkedéscsomagot, amely a közbeszédben GYED-extraként terjedt el. Az intézkedéscsomag elsődleges célja a kisgyermeket nevelő nők szülést követő munkába állásának, illetve a munkaerőpiacra való visszatérésének támogatása, ösztönzése. Fontos eleme, hogy kistestvér születése esetén a gyermekgondozási ellátások párhuzamosan is igénybe vehetők. A csomag egyik legjelentősebb újítása az volt, hogy a korábbi megszorításokkal szemben lehetővé tette a gyermekgondozási ellátások melletti keresőtevékenység folytatását. Ennek értelmében a GYED mellett 2014-től a gyermek egyéves kora után, 2016-tól pedig már féléves kor után is lehet dolgozni, és a gyermek bölcsődébe helyezése is megengedett, amennyiben a szülő munkát vállal, vagy nappali tagozatos képzésben vesz részt.⁵³

A reformcsomag további elemeként bevezették a diplomás GYED-et, azaz kiterjesztették a GYED intézményét a felsőoktatási hallgatókra is, annak érdekében, hogy a felsőoktatásban részt vevő potenciális szülők ne halasszák a gyermekvállalást amiatt, hogy csak nagyon alacsony ellátásra lennének jogosultak.

52 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1158 irányelve (2019. június 20.) a szülők és a gondozók vonatkozásában a munka és a magánélet közötti egyensúlyról és a 2010/18/EU tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/hu/ALL/?uri=CELEX%3A32019L1158> (2025. 11. 27.)

53 HUNGLER Sára – KENDE Ágnes: Nők a család- és foglalkoztatáspolitikai keresztútján. *Pro Futuro*, 2019, 9 (2), 100–117.; MAKAY Zsuzsanna: *Családtámogatás, női munkavállalás*. In: MONOSTORI Judit – ŐRI Péter – SPÉDER Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré* 2018. Budapest, KSH NKI, 2018, 83–102.

Érdeemes megjegyezni, hogy a magyar családtámogatási rendszer nemzetközi összehasonlításban úttörő jellegű abban a tekintetben, hogy már viszonylag korán lehetővé tette az apák részvételét a gyermekgondozásban: Magyarországon az apák 1982 óta egyre bővülő körben jogosultak a szülői szabadság igénybevételére.⁵⁴ Napjainkban pedig az anyákkal megegyező feltételekkel igényelhetik mind a GYES-t, mind a GYED-et. Mindkét ellátási forma családi jogosultság, szabadon átruházható, megosztható a szülők között. Tehát a magyar családtámogatási rendszert tekinthetjük ebben az értelemben a nemek szempontjából semlegesnek.

A családpolitikai támogatások sorában a pénzbeli szolgáltatások közül a Kormány megtartotta a családi pótlék rendszerét, aminek amúgy is alacsony összege 2008 óta nem változott.

A kormány családtámogatási intézkedéseinek egy fontos és nagyon népszerű eleme a babaváró hitel, amelynek összege 11.000.000.- HUF. Ez egy kamatmentes,⁵⁵ szabad felhasználású kölcsön, amit minden házaspár, ahol a feleség 18 és 35 év közötti, és legalább egyikük 3 év biztosítási jogviszonnyal rendelkezik, igényelhet. A harmadik gyermek megszületése után a teljes fennmaradó tartozást elengedi az állam.

További fontos anyagi segítség a gyermeket nevelő vagy tervező családoknak a lakhatási támogatás, azaz a Családi Otthontermelési Kedvezmény (CSOK) folyamatosan bővülő rendszere. A CSOK egy kedvező, államilag támogatott hitelkonstrukció, amelynek maximális összege akár 50 millió forint is lehet. A támogatást lakásvásárlásra, építésre, bővítésre, felújításra használhatják fel a 3 gyermekes, ill. három gyermeket vállaló családok.

Ezeket túl 2020-tól minden nappali rendszerű nevelésben-oktatásban résztvevő tanuló ingyenes tankönyvellátásban részesül Magyarországon, továbbá a rászorultak ingyenes étkezésben is részesülnek a közoktatási intézményekben.

A gyermekek intézményi ellátását és így a szülők (elsősorban az anyák) munkaerőpiacra történő gyors reintegrálását segíti elő a bölcsődei ellátórendszer bővítése. 2010 óta megkétszereződött országos szinten a bölcsődei férőhelyek száma, jelenleg 64.000.⁵⁶

54 GÖNDÖR Éva: A gyermekgondozási támogatások az államszocializmus időszakában, különös tekintettel a gyermekgondozási segélyre. *Jog – Állam – Politika*, 2012, 4 (4), 69–90.

55 Amennyiben 5 éven belül gyermekük születik.

56 KSH: 25.1.2.2. Bölcsődei ellátást nyújtók adatai (bölcsőde, minibölcsőde, munkahelyi bölcsőde, családi bölcsőde) vármegye és régió szerint, május 31. https://www.ksh.hu/stadat_files/szo/hu/szo0040.html (2025. 11. 23.)

A családpolitikáért is felelős miniszter elmondása szerint 2025-ben „3814 milliárd forint jut családtámogatásokra, ami négyszerese a 2010-es forrásoknak. Jelezte: míg a 2010 előtti kormányok a GDP 3,6 százalékát fordították erre a területre, addig mára ez az arány 4,3 százalékra emelkedett.”⁵⁷

A következőkben áttekintjük, hogy a 2010 óta kialakított családpolitikai rendszer milyen eredményeket hozott a népesedési viszonyokban, és hogyan alakul a nemek közötti egyenlőség az apák családtámogatási ellátásának igénybevétele tekintetében.

6. Magyarország népességének alakulása 2010 óta

1870-ben, az elő hivatalos népszámlálás szerint az ország mai területén 5 millió 11 ezer fő élt.⁵⁸ Az ezt követő bő 100 évben a világháborús éveket leszámítva folyamatos volt a növekedés. Magyarország népessége 1980-ban érte el csúcspontját, amikor is 10 millió 700 ezer fő volt az ország lakossága. 1981 volt az első év, amikor az előző évhez képest csökkent az ország lélekszáma és azóta a csökkenés folyamatos. A '80-as években ez összesen 3% volt, majd 1990-es években mérséklődött, viszont a 2000-es években újra erősödött a csökkenés mértéke.⁵⁹ Ennek következtében 2011-re a magyar népesség a bűvös 10 millió alá csökkent.⁶⁰ A legfrissebb adatok szerint 2025. január elsején 9 540 ezer fő volt Magyarország lélekszáma.⁶¹

A lélekszámot a születések száma, a halálozások száma és a ki- és bevándorlás mérlege határozza meg. Ugyan Magyarország nem tartozik a nemzetközi migráció tipikus célországai közé, az elmúlt években a vándorlási mérleg pozitív.⁶² Azonban ez a tendencia sem tudta kompenzálni a születések és a halálozásokból számolt természetes fogyás mértékét. A halálozások száma a halandóság javulásával a csökkenő népességszám mellett az elmúlt 25 évben csökkenő ill. stagnáló tendenciát mutat, leszámítva a COVID 19 járvány csúcseit. 2020-ban és 2021-ben drasztikusan növekedett a

57 <https://kormany.hu/hirek/a-csaladokat-nem-terhelni-hanem-tamogatni-kell> (2025. 11. 23.)

58 DR. FÓTI János – DR. LAKATOS Miklós – RÓZSA Gábor: A népesség főbb demográfiai és foglalkoztatottsági jellemzői. *Statisztikai Szemle*, 2006, 84 (5-6), 470–491.

59 ÓRI Péter – SZABÓ Laura: *A népesség száma és szerkezete*. In: MONOSTORI Judit – ÓRI Péter (szerk.): *Demográfiai portré 2024*. Budapest, KSH NKI, 2024, 183–203.

60 KSH: 22.1.1.2. A népesség száma és átlagos életkora nem szerint. https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0002.html (2025. 11. 23.)

61 Uo.

62 HORVÁTH Veronika: *Nemzetközi vándorlás*. In: MONOSTORI – ÓRI i. m. 155-183.

halálozások száma (2019-es 129.603-ról 2020-ban 141 ezerre, 2021-ben pedig 155.621-re emelkedett), majd visszaállt a 130 ezer alatti szintre.⁶³ A születések száma az 1975-ös csúcsev óta (194 240) folyamatosan csökken. A mélypontot a 2011-es év jelentette, mikor 88 049 gyermek született. Ezt követően egy-egy évben a 93 ezer főt is elérte a születések száma, de 2022 óta újra csökken a tendencia, így az előző 2024-es évben történelmi mélypontra csökkent a születések száma (77 511).⁶⁴ Így a természetes fogyás mértéke 2001 óta évenként több mint 30.000 fő.⁶⁵

A természetes fogyás mértékét a teljes termékenységi arányszámban történt látványos – átmeneti – változás sem tudta kompenzálni. A TTA Magyarországon már az 1970-es években lecsökkent a 2,1-es reprodukciós szint alá, azonban 1995 után a csökkenés mértéke erősödött és a 2011-ben elérte az eddigi mélypontot (1,23),⁶⁶ amivel az adott évben Magyarország az Európai Unió legalacsonyabb fertilitású országa volt.⁶⁷ Ehhez képest a 2010-ben hatalomba lépő kormány harmadik ciklusában, 2021-re a termékenységi ráta 1,61-re emelkedett,⁶⁸ meghaladva nemcsak az EU átlagát (1,43), hanem az összes nyugat-, észak- és dél-európai tagállamét is (Franciaország kivételével).⁶⁹

Az átmenetileg növekvő TTA azonban a társadalom egyre fogyó-idősödő korszerkezetéből eredő következményeket nem tudta kompenzálni. Az elmúlt 25 évben a 65 év alatti korcsoport aránya csökkent, míg a 65 év felettek aránya 15-ről 20% felé növekedett. A termékenység szempontjából fontos 15-49 éves korú nők száma is folyamatosan csökken, az elmúlt 25 évben majdnem félmillióval csökkent a szülőképes korú nők száma Magyarországon.⁷⁰ Így a magasabb termékenységi arányszám mellett is a csökkenő számú reprodukciós korban lévő nő nem elegendő a népesség

63 KSH: 22.1.1.10. Halálozások a gyakoribb halálokok és nem szerint. https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0010.html (2025. 11. 23.)

64 KSH: 22.1.1.6. Élveszületések és teljes termékenységi arányszám. https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0006.html. (2025. 11. 23.)

65 Óri – SZABÓ: i. m. 188.

66 KSH: 22.1.1.6. Élveszületések és teljes termékenységi arányszám. i. m.

67 LENTNER, Csaba – FÜRÉSZ, Tünde: Strategic elements of the Hungarian family support system after 2010: achievements and challenges. *Európai Tükör*, 2024, 27 (1), 195–219.

68 KSH: 22.1.1.6. Élveszületések és teljes termékenységi arányszám. i. m.

69 LENTNER – FÜRÉSZ i. m. 209.

70 Óri – Szabó: i. m. 185–186.

utánpótlásához.⁷¹ 2023-tól a teljes termékenységi arányszám azonban visszaesett, 2023-ban 1,51, míg 2024-ben 1,38 volt és a 2025-ös évre további csökkenés várható.⁷²

Az elmúlt években emelkedő, majd 2023 óta visszaeső TTA értékre magyarázatul szolgálhat, hogy az elérhető kedvezmények miatt korábban és rövidebb szülési intervallumokkal születtek meg a későbbre tervezett gyermekek, mert a családok előrehozták a gyermekvállalást az igénybe vehető támogatások maximalizálása érdekében.⁷³ Ezek az időzíítési változások azonban hosszabb távon nem eredményezik a születésszámok emelkedését.

7. A családtámogatási ellátásokat igénybe vevőkre vonatkozó statisztikai adatok – különös tekintettel az apai részvételre

A nemzetközi trendekkel párhuzamosan Magyarországon is egyre erősödik az elvárás, hogy a férfiak is aktívan vegyék ki részüket a gyermekneveléssel járó feladatokból.⁷⁴ A családtámogatási ellátásokról szóló fejezetben részletesen bemutatjuk, hogy a magyar családtámogatási rendszer széles körben, a nőkkel azonos feltételek mellett lehetővé is teszi, hogy az apák maradjanak otthon gyermekükkel a születést követő első három évben. Azonban a vonatkozó statisztikai adatok azt mutatják, hogy az apák irányában jelenlévő családcentrikus elvárás felé nem terjed ki arra, hogy ők maradjanak otthon gyermekükkel, míg az anya visszatér a munkaerőpiacra.

Az ellátást igénybe vevőkre vonatkozó statisztikai adatok nemi bontásban nehezen hozzáférhetőek, csak korlátozottan, néhol hiányosan állnak rendelkezésre. A nemzetközi adatbázisokban a szülői szabadságon lévők száma általában csak a kedvezményezett teljes számára vonatkozik, nem pedig a férfiak és nők közötti megoszlásra.⁷⁵ A Központi Statisztikai Hivatal szintén nemi bontás nélkül közli a családtámogatásban részesülők átlagos havi számát.⁷⁶ A Munkaerőpiaci Tükör c. évkönyvsorozat 2000 óta

71 GYORGYOVICH i. m. 140.

72 KSH: 22.1.1.6. Élveszületések és teljes termékenységi arányszám. i. m.

73 GYORGYOVICH i. m. 140.

74 MAKAY Zsuzsanna – SPÉDER Zsolt: *Apaság: A férfiak gyermekvállalása és családi szerepei*. In: MONOSTORI – ŐRI i. m. 65–82.

75 OECD Social Policy Division: PF2.2: Parents' use of childbirth-related leave, OECD Family Database, 2025. https://webfs.oecd.org/Els-com/Family_Database/PF2-2-Use-childbirth-leave.pdf (2025. 11. 23.)

76 KSH: 25.1.1.6. Családtámogatásban részesülők. https://www.ksh.hu/stadat_files/szo/hu/szo0006.html (2025. 11. 23.)

rendszeresen közöl adatokat a magyar lakosság gazdasági aktivitására és az inaktív népességen belül a családtámogatási ellátásban részesülőkre vonatkozóan, nemek szerinti bontásban is, azonban az adatbázis módszertana miatt a GYES vagy GYED mellett dolgozókat foglalkoztatottnak számítják.⁷⁷ A Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő⁷⁸ adataira is támaszkodhatunk, amelyek területi bontáson, aggregáltan tartalmazzák nemek szerinti bontásban ezeket az adatokat. Továbbá rendelkezésünkre állnak a népszámlálási adatok is, ahol önbevallás alapján tudunk tájékozódni a gyermekgondozási szülői szabadságon lévőkről.

A GYES-t és GYED-et igénybe vevő és az igénybevétel mellett munkát végző férfiakra vonatkozóan a legmegbízhatóbbnak a Magyar Államkincstártól (MÁK) egyedi adatkéréssel megszerzett adatok bizonyulnak. A KSH adataival összevetve ezeket megállapítható, hogy 2024-ben az összes GYED-et és GYES-t igénybe vevő szülő 18%-a volt férfi. Míg a GYES-t igénybe vevők száma 7.000-ról 11.000 nőtt 10 év alatt, addig a GYED-t igénybe vevő férfiak száma tizenkétszeresére nőtt 2014 óta. Ez a látványos növekedés nagy valószínűséggel a 2014-es, ill. 2016-os jogszabályváltozásnak a következménye, amely lehetővé tette az ellátás igénybevétele mellett a teljes munkaviszonyban történő munkavégzést. Ezt támasztja alá az adat is, mely szerint a GYED-en lévő férfiak kétharmada dolgozik. Így feltételezhetjük, hogy az ellátást igénybevétele mellett dolgozó férfiak, apák nem válnak elsődleges gondozóvá. A gyermekükkel otthon lévő apákra vonatkozó kutatásunkból⁷⁹ tudható, hogy a gyermekek otthoni ellátását biztosító családtámogatási juttatásokat igénybe vevő férfiak és az elsődleges gondoskodóvá váló apák halmaza nem fedi teljesen egymást.

8. Következtetések

A családtámogatási rendszer hosszútávú hatásainak mérésére számos indikátor szolgálhat, kezdve a nők, különösen a kisgyermekes nők foglalkoztatási arányával, a nemek közötti komplex egyenlőségi mutatók alakulásán keresztül a gyermekes és gyermektelen családok anyagi helyzetén át a gyermekszegénységig, azonban jelen tanulmányban a születések

77 SZABÓ-MORVAI Ágnes – PETŐ Rita: *Munkaerőpiaci tükör 2022*. Budapest, Közgazdasági és Regionális Tudományi Kutatóközpont – HUN-REN, 2023, 247.

78 Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő: Statisztikai évkönyv 2020, Egészség, biztonság. <http://site.oep.hu/statisztika/2020/index.html> (2025. 11. 23.)

79 SZTÁRAY KÉZDY – DRJENOVSKY I. M.

számának alakulására, valamint a gyermekgondozási szabadság nemek közötti megoszlására koncentráltam. Továbbá tény, hogy mind az ország népességszámának, mind a nemek közötti munkamegosztási viszonyok alakulása rendkívül összetett jelenség; ezen belül a gyermekvállalási trendeket számos tényező – kulturális, gazdasági, intézményi és családpolitikai hatás – együttesen alakítja.

Tanulmányomban egyrészt megvizsgáltam, hogy a 2010-ben hivatalba lépő magyar kormány milyen családpolitikai intézkedésekkel próbálta népesedéspolitikai céljait megvalósítani, és ezek mennyire tekinthetők sikeresnek. Az intézkedések egyik fő célja a kedvezőtlen demográfiai trendek megfordítása és az ország népességének stabilizálása a migráció ösztönzése helyett a családok támogatásával. A magyar kormány 2010 óta jelentős és elismerésre méltó erőfeszítéseket tett a családtámogatási rendszer alapjaiban történő átalakításával a gyermekvállalás körülményeinek javítására. Megállapítható, hogy a magyar családpolitikai rendszer világszinten is egyedülálló a nagyvonalú és rendkívül széleskörű támogatásával, amelyet a gyermeket nevelő, vagy gyermekvállalásra készülő családokat igyekszik támogatni. Ennek következtében sikerült a teljes termékenységi arányszámot a 2011-es 1,23-as mélypontról kimozdítani és a születések számában is 2016-ig átmeneti növekedés mutatkozott. Azonban a TTA 2024-re visszaesett 1,38-ra, és a születések száma is történelmi mélypontra süllyedt, amihez a bizonytalan külső környezet miatti halogató magatartás mellett a gyermekvállalási korban lévő nők számának jelentős csökkenése is hozzájárult.⁸⁰ Bár az intézkedések hatására a gyermekes családok anyagi körülményi javultak, és átmeneti javulás mutatkozott a termékenységi arányszámban is, azonban még ezek sem elegendőek ahhoz, hogy a jóléti társadalmakra világszinten jellemző népesedési tendenciákat megfordítsa. Még a legoptimistább forgatókönyvek szerint is a 21. század végére Magyarország népességének csökkenése és a korszerkezet további öregedése várható.⁸¹

A tanulmány másik célja volt a magyar családtámogatási rendszer elemzése a megváltozott szülői szerepek és az apák gyermeknevelésbe történő bevonódásának szempontjából. Megállapítható, hogy a magyar családtámogatási rendszer széles körben, gyakorlatilag az anyákkal megegyező feltételekkel teszi lehetővé az apák otthonmaradását a gyermekkel a születést követő első három évben a szülők között szabadon megoszt-

80 LENTNER – FÜRÉSZ i. m.

81 GYORGYOVICH i. m.

ható családi alapú támogatásokkal. A nemzetközi kutatások azonban azt mutatják, hogy a megosztható támogatások bár lehetővé teszik az apai részvételt, de önmagukban nem elég hatékonyak az apai gondozói szerep erősítésében,⁸² ezek inkább a család anyagi biztonságát szolgálják.⁸³ Az apák aktív részvételének ösztönzésére az egyénre szóló, nem átruházható apai szabadság a hatékonyabb eszköz.⁸⁴ Azonban a magyar rendszer nem ismeri az apakvótát a kétszer 5 nap apaszabadság lehetőségén kívül. A családtámogatási ellátásokat igénybe vevő férfiak száma ugyan nőtt az elmúlt kormányzati ciklusban, azonban az ellátás mellett dolgozó apák valószínűleg nem válnak elsődleges gondozóvá.

Összességében az elemzésünk is megerősíti, hogy bár számos családtámogatási eszköz áll rendelkezésre a családpolitikai célok megvalósulásának elősegítésére; azonban a politikai eszközök hatékonysága korlátozott mind a demográfiai tendenciák,⁸⁵ mind a szülői szerepekkel kapcsolatos percepciók és gyakorlatok alakításában,⁸⁶ valamint ezek eredményessége erősen függ az elérni kívánt célok társadalmi, kulturális béaagyazottságától.⁸⁷

82 MITCHELL, Gemma: Shared Parental Leave: Can Transferable Maternity Leave Ever Encourage Fathers to Care? *Industrial Law Journal*, 2022, 52 (1), 149–178. <https://doi.org/10.1093/indlaw/dwac015>

83 AIDUKATE Jolanta – TELISAUSKAITE-CEKANAVICE, Donata: The Father’s Role in Child Care: Parental Leave Policies in Lithuania and Sweden. *Social Inclusion*, 2020, 8 (4), 81–91. <https://doi.org/10.17645/si.v8i4.2962>

84 BRIGHOUSE, Harry – WRIGHT, Erik Olin: Strong Gender Egalitarianism. *Politics & Society*, 2008, 36 (3), 360–372. <https://doi.org/10.1177/0032329208320566>
RAY, R. – GORNICK, J. C. – SCHMITT, J.: Who cares? Assessing generosity and gender equality in parental leave policy designs in 21 countries. *Journal of European Social Policy*, 2010, 20 (3), 199.

85 SPÉDER i. m. 1964.

86 ELIZALDE-SAN MIGUEL, B. – GANDASEGUI, V. D., – GORFINKIEL, M. D.: Is Involved Fatherhood Possible? Structural Elements Influencing the Exercise of Paternity in Spain and Norway. *Journal of Family Issues*, 2019, 40 (10), 1364–1395. <https://doi.org/10.1177/0192513X19839753>

87 NEYER, G. – ANDERSSON, G.: Consequences of Family Policies on Childbearing Behavior: Effects or Artifacts? *Population and Development Review*, 2008/34, 699–724. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2008.00246.x>